

Erziehungs-, Kultur- und Umweltschutzdepartement Graubünden
Departament d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient dal Grischun
Dipartimento dell'educazione, cultura a protezione dell'ambiente dei Grigioni

Revisiun parziala da la Lescha chantunala davart la protecziun da la natira e da la patria (LNPGR)

Rapport explicativ

Cuira, settember 2021

Cuntegn

1.	Situaziun da partenza	3
1.1.	Incumbensa Bigliel concernent l'inventari da la tgira da monuments: infurmaziun a las proprietarias ed als proprietaris da baints immobigliars ..	3
1.2.	Incumbensa Crameri concernent l'inventarisaziun d'objects degns da vegnir protegids	5
1.3.	Incumbensas parzialas, propostas da soluziuns e variantas da realisaziun 6	
1.3.1	Incumbensa Bigliel.....	6
1.3.2	Incumbensa Crameri	8
2.	Adattaziuns da la LNPGR	9
3.	Adattaziuns da la ONPGR.....	9
3.1.	Incumbensa parziala 2 da l'incumbensa Bigliel: integraziun da las autoritads communalas.....	9
3.2.	Incumbensa parziala 1 da l'incumbensa Crameri: adattaziun dals criteris d'admissiun	10
4.	Consequenzas da la revisiun	10
4.1.	Consequenzas persunalas	10
4.2.	Consequenzas finanzialas	11
5.	Plan da termins	11

1. Situaziun da partenza

Tenor l'art. 78 da la Constituziun federala da la Confederaziun svizra (Cst.; CS 101) èn ils chantuns responsabels per la protecziun da la natira e da la patria. Incumbensas federalas, en spezial la realisaziun d'inventaris federals, regla la Confederaziun en la Lescha federala davart la protecziun da la natira e da la patria (LNP; CS 451) ed en l'Ordinaziun davart la protecziun da la natira e da la patria (OPNP; CS 451.1) respectiva. Sa basond sin la Constituziun federala han il Cussegl grond relaschà ils 19 d'october 2010 la Lescha chantunala davart la protecziun da la natira e da la patria (LNPGR; DG 496.000) e la Regenza ils 18 d'avrigl 2011 l'Ordinaziun chantunala davart la protecziun da la natira e da la patria (ONPGR; DG 496.100).

La LNPGR dal chantun Grischun regla – en il rom dal mantegniment e da la tgira dal patrimoni istoric-cultural – er l'inventari chantunal dals edifizis. En il sector da la protecziun da la patria maina la Tgira da monuments dal Grischun quest inventari. Dals onns 2017 fin 2020 han las lavurs vi da l'inventari pudì vegnir intensivadas grazia al punct central da svilup 08/28 "Inventarisaziun dals bains culturals" dal program da la Regenza e vegnir applitgadas tenor in sistem unitar sin l'entir territori chantunal.

Duas incumbensas ch'èn vegnidas acceptadas dal Cussegl grond pretendan ussa che l'applicaziun vertenta vegnia adattada. En spezial duai vegnir stgaffida da nov ina pussaivladad per proprietarias e proprietaris da bains immobigliars pertutgads da far protesta cunter l'inscripziun d'objects en l'inventari chantunal dals edifizis. Fin ussa n'era quai betg previs en la lescha. En quai che suonda vegnan reproduccids ils texts da las duas incumbensas, perquai che las incumbensas parzialas che las incumbensas cuntegnan èn relevantas per la revisiun parziala.

1.1. Incumbensa Bigliel concernent l'inventari da la tgira da monuments: infurmaziun a las proprietarias ed als proprietaris da bains immobigliars

Sa basond sin la Lescha chantunala davart la protecziun da la natira e da la patria fa e maina il chantun Grischun in inventari chantunal dals maletgs dal lieu, da las gruppas d'edifizis e dals edifizis singuls degns da protecziun (art. 4 LNPGR). L'inventarisaziun furma la basa per il mantegniment e per la tgira dal patrimoni cultural architectonic.

Actualmain vegnan preparadas las glistas d'inventari per tut il territori chantunal. Las proprietarias ed ils proprietaris da bains immobigliars vegnan integrads pir fitg tard en il process d'inventarisaziun. Savens vegnan els a savair pir a chaschun da la vendita da l'immobiglia u da mesiras architectonicas che lur edifizis figurescha en l'inventari. Per il pli

svanescha uschia l'interess dal cumprader e retards da construcziun èn natiralmain la consequenza. Important èsi en quest connex: Ina protesta cunter l'inventari n'è betg pussaivla.

La legislaziun chantunala prescriba che en cas d'ina supposiziun da protecziun confermada stoppian vegnir infurmas las proprietarias ed ils proprietaris da bains immobigliars pertutgads. L'art. 5 al. 1 da la LNPGR declera: «Il chantun expona inventaris novs sco er actualisaziuns durant 30 dis publicamain en las vischnancas pertutgadas e tar il chantun e communitgescha l'exposiziun en l'organ da publicaziun uffizial da la vischnanca ed en il fegl uffizial dal chantun. Las proprietarias ed ils proprietaris da bains immobigliars pertutgads vegnan avisads.»

Il mantegniment dal patrimoni cultural architectonic na vegn betg mess en discussiun, medemamain betg l'inventarisaziun sco tala.

Percunter para problematica l'infurmaziun da las proprietarias e dals proprietaris da bains immobigliars e lur cooperaziun. Sche las proprietarias ed ils proprietaris vegnan a savair memia tard ch'els figureschan en l'inventari e sch'els n'han betg pudì cooperar a l'elavuraziun da l'inventari, resultan dapli problems che sch'ins als infurmass a temp e persunalmain ed als integrass en l'elavuraziun.

Las sutsegnadras ed ils sutsegnaders incumbenseschan perquai la Regenza da reglar l'inventarisaziun uschia, che las proprietarias ed ils proprietaris pertutgads, ma er las autoritads communalas incumbensadas cun la planisaziun locala vegnian integrads en il process d'inventarisaziun dal cumenzament ennà. Quai premetta ina communicaziun en scrit a las personas pertutgadas, sco ch'ella è er previsa en la lescha chantunala. Las autoritads communalas ston vegnir integradas uschia, che las analisas da l'abitadi tras il chantun vegnian realisadas en preschientscha d'in represchentant da la vischnanca. En questa moda vegni garantì che las autoritads communalas possian infurmar las proprietarias ed ils proprietaris da bains immobigliars svelt davart l'inscripziun en l'inventari chantunal ed uschia davart in eventual status da protecziun da lur proprietad. Plinavant sto vegnir concedida a las proprietarias ed als proprietaris pertutgads ina pussaivladad da far protesta cunter l'inventarisaziun, per ch'in object vegnia integrà – en cas d'in status da protecziun confermà – dal tutfatg rectificgà en la planisaziun locala.

1.2. Incumbensa Crameri concernent l'inventarisaziun d'objects degns da vegnir protegids

Il chantun fa e maina inventaris chantunals dals objects ch'èn degns da vegnir protegids (objects da proteger) (art. 4 al. 1 LNPGR). L'inscripziun d'in object en in inventari chantunal sa basa sin criteris sco raritad, diversitad, periclitaziun, particularitad, valurs esteticas, posiziun, grondezza, funcziun ecologica ed impurtanza scientifica (art. 4 al. 2 LNPGR). En la sessiun da zercladur a Puntraschigna ha il Cussegl grond acceptà l'incumbensa Bigliel cun 82 cunter 30 vuschs e 0 abstenziuns. Questa incumbensa vuleva che las proprietarias ed ils proprietaris da bains immobigliars pertutgads sco er las autoritads communalas vegnian integrads gia baud en il process d'inventarisaziun concernent objects degns da vegnir protegids (objects da proteger). Plinavant è la Regenza vegnida incumbensada da conceder a las proprietarias ed als proprietaris da bains immobigliars pertutgads ina pussaivladad da far protesta.

L'inventarisaziun tenor l'incumbensa legala cuntinuescha er dapi l'acceptaziun da l'incumbensa Bigliel. L'inscripziun da singuls objects sin la glista d'inventari è dentant fitg extensiva: L'exempel da la citad da Maiavilla mussa che 27 objects èn vegnids determinads fin ussa cun effect giuridic sco objects degns da vegnir protegids tenor la basa da planisaziun da l'onn 2002. Dapi ch'il chantun Grischun ha revedì la glista d'inventari, èn vegnids inscrits 120 objects singuls (!) en l'inventari chantunal; 300 objects sa chattan en zonas da protecziun surpostadas. Singulas vischnancas han refusà dal tuttatfatg la glista d'inventari dal chantun, perquai che l'inscripziun en l'inventari è escalada.

L'inscripziun en in inventari ha consequenzas massivas per las proprietarias ed ils proprietaris da bains immobigliars pertutgads. Las proprietarias ed ils proprietaris d'edifizis e da stabiliments ch'èn protegids u che ston vegnir examinads areguard la dignitad da protecziun, ston laschar far il post spezialisà cumpetent u las personas spezialisadas che vegnan incumbensadas da quel, l'inspeziun al lieu e las retschertgas necessarias da l'object. Els èn obligads da preservar l'object da donns u da la perdita sco er da la destrucziun e da prender las mesiras necessarias per ses mantegniment (art. 28 LNPGR). Plinavant ston intervenziuns en objects ch'il chantun ha mess sut protecziun vegnir permessas dal chantun (art. 29 al. 1 LNPGR).

En vista al fatg che l'incumbensa Bigliel è vegnida acceptada e considerond ils criteris numnads en l'art. 4 al. 2 LNPGR per l'inscripziun en in inventari chantunal vegn la Regenza incumbensada:

- d'examinar en general ils criteris per l'inscripziun en in inventari chantunal e d'adattar las directivas per l'inscripziun en inventaris currentes e futurs uschia, ch'ellas sa restrenschan a quai ch'è effectivamain necessari;
- d'examinar, sch'igl è eventualmain inditgà da far ina pausa d'inventarisaziun resp. da sistir l'inventarisaziun, fin che l'incumbensa Bigliel è realisada;
- da prender las mesiras necessarias per che l'inventarisaziun sviluppa per propi in effect exclusivamain a l'intern da l'uffizi (art. 6 al. 1 LNPGR) e per che las proprietarias ed ils proprietari dals bains immobigliars na vegnian betg gia confruntads tar l'inventarisaziun cun restricziuns, avant ch'igl è decidì en moda giuridicamain lianta davart l'inscripziun d'in object inventarisà en l'urden fundamental.

1.3. Incumbensas parzialas, propostas da soluziuns e variantes da realisaziun

Da las duas incumbensas acceptadas resultan mintgamai trais incumbensas parzialas che ston vegnir tractadas separadamain e che chaschunan adattaziuns (sin il stgalim da la lescha, da l'ordinaziun e da la pratica).

En quai che concerna il caracter giuridic da l'Inventari chantunal dals maletgs da lieus, da las gruppas d'edifizis e dals edifizis singuls degns da protecziun sco er en quai che concerna las obligaziuns d'agir pervia da las incumbensas parlamentaras Bigliel e Crameri ha l'Uffizi da cultura laschà elavurar in'expertisa giuridica externa. L'expertisa giuridica preschenta propostas da soluziuns per las incumbensas parzialas. Las soluziuns preschentadas qua sutvast tar las incumbensas parzialas sa basan per l'ina sin las ponderaziuns da l'expertisa giuridica, per l'autra sin andaments administrativs ch'èn vegnids rectifitgads u adattads gia durant la realisaziun dal punct central da svilup 08/28. Guardar latiers er las explicaziuns qua sutvast concernent l'incumbensa parziala 1 en la cifra 1.3.1.

1.3.1 Incumbensa Bigliel

- *Incumbensa parziala 1:* L'inventarisaziun duai vegnir reglada uschia, che las proprietarias ed ils proprietari pertutgads sco er las autoritads communalas ch'èn incumbensadas cun la planisaziun locala vegnan integrads ad ura en il process d'inventarisaziun.

Sco emprim stoi vegnir menziunà ch'i sto vegnir differenzià tranter las autoritads communalas e las proprietarias ed ils proprietari da bains immobigliars. Entant che las autoritads communalas pon vegnir integradas gia baud en il process, per exempel per lavurs da basa, pon las proprietarias ed ils proprietari da bains immobigliars pir vegnir

involvids, cur ch'i èn avant maun emprims sbozs d'ina glista d'objects d'inventari pussaivels. Cas cuntrari stuessan vegnir consultads tut las proprietarias e tut ils proprietaris da bains immobigliars.

Concernent questa incumbensa parziala sto vegnir constatà unicamain in deficit d'execuziun, perquai ch'igl è vegnì desistì en paucs cas e cun il consentiment vicendaivel da la Tgira da monuments e da la vischnanca da sa drizzar persunalmain a tut las proprietarias e tut ils proprietaris. Da nov infurmescha il post spezialisà en mintga cas las proprietarias ed ils proprietaris da bains immobigliars davart l'inscripziun da l'agen object sin la glista d'inventari, e quai avant la publicaziun uffiziala (cun la publicaziun en l'organ da publicaziun uffizial, il Fegl uffizial chantunal, sco er tras ina communicaziun persunala). Quai tenor il proceder definì en l'art. 5 al. 1 LNPGR.

- *Incumbensa parziala 2:* Las autoritads communalas ston vegnir integradas uschia, che las analisas da l'abitadi tras il chantun vegnian realisadas en preschientscha d'in represchentant da la vischnanca.

L'art. 4 al. 1 LNPGR pretenda ch'il chantun fetschia e mainia ils inventaris chantunals suenter avair communitgà quai a las corporaziuns pertutgadas. Correspudentamain infurmescha la Tgira chantunala da monuments las autoritads communalas mintgamai, cur ch'ella cumenza cun las lavurs d'inventarisaziun e cur ch'ella fa inspecziuns al lieu. Ultra da quai vegn consegnada a las autoritads communalas ina copia preliminar da la glista d'inventari avant che far l'exposiziun publica da cooperaziun en il senn da l'art. 5 LNPGR. L'integraziun precisa da las autoritads communalas è reglada mo rudimentarmain en las disposiziuns executivas dal dretg chantunal. Pervia da quai èsi inditgà d'adattar l'ordinaziun (cf. cifra 3.1 qua sutvart).

- *Incumbensa parziala 3:* A las proprietarias ed als proprietaris pertutgads sto vegnir concedida ina pussaivladad da far protesta cunter l'inventarisaziun.

Questa incumbensa parziala furma la part centrala da questa revisiun parziala. En il rom da l'evaluaziun generala da las duas incumbensas èsi sa mussà ch'in pussaivladad directa da far protesta per las proprietarias ed ils proprietaris da bains immobigliars en il rom da la publicaziun uffiziala è il pli datiers al text proponì da l'incumbensa Bigliel. Ina pussaivladad directa da far protesta sa giustifitgescha er per ils suandants motifs: En la pratica da construcziun predominanta, ma en spezial en regard a la planisaziun locala communal po vegnir observà dapi onns in ferm effect a distanza da l'inventari chantunal dals edifizis. Er en il rom d'ulteriuras lavurs da basa da las vischnancas u en connex cun la legislaziun davart las abitaziuns secundaras po

l'inventari chantunal dals edifizis giugar ina tscherta rolla. Resguardond questas circumstanças na poi betg vegnir snegà che las proprietarias ed ils proprietaris da bains immobigliars hajan in tschert interessactic da far protesta il mument da l'exposiziun publica.

Cun la revisiun parziala qua avant maun vegn pervia da quai cumpletta l'art. 5 LNPGR existent cun in (nov) art. 5a en quel senn ch'i vegn stgaffida ina pussaivladad da far protesta cunter l'inscripziun d'objects en l'inventari chantunal dals edifizis, e quai durant che l'exposiziun publica ha lieu. Sco istanza da protesta vegn definì il post spezialisà competent, en il cas qua avant maun l'Uffizi da cultura. Cunter in'eventuala protesta cunter la decisiun d'inscripziun po sunter vegnir fatg recurs tar la Dretgira administrativa. Per reglar quest proceder sco descrit vegn l'art. 42 al. 2 LNPGR cumpletta cun la frasa parziala ch'i po vegnir fatg recurs tar la Dretgira administrativa cunter disposiziuns dal post spezialisà, las qualas *stattan en connex cun l'inscripziun d'in object en l'inventari chantunal dals edifizis*.

1.3.2 Incumbensa Cramerì

- *Incumbensa parziala 1:* Ils criteris per l'inscripziun en in inventari chantunal ston vegnir examinads en general e las directives per l'inscripziun en inventaris currentis e futurs ston vegnir adattadas uschia, ch'ellas sa restrenschan a quai ch'è efectivamain necessari.

En quai che concerna l'inscripziun d'objects en l'inventari chantunal dals edifizis ston ils criteris ch'èn actualmain definids en l'art. 4 al. 2 LNPGR, vegnir concretisads sin il stgalim da l'ordinaziun. Per quest intent duain ils criteris existents che vegnan gia applitgads en la pratica per l'inventari dals edifizis, vegnir normads en l'artitgel da l'ordinaziun che sto vegnir revedì (cf. cifra 3.2. qua sutvart).

- *Incumbensa parziala 2:* I sto vegnir examinà, sch'igl è eventualmain inditgà da far ina pausa d'inventarisaziun resp. da sistir l'inventarisaziun, fin che l'incumbensa Bigliel è realisada.

Perquai che las basas legalas vegnan a sa midar cun questa revisiun parziala, è questa incumbensa parziala gia vegnida liquidada cun il conclus da la Regenza dals 3 da november 2020 (prot. nr. 907/2020) concernent la "examinaziun d'ina pausa d'inventarisaziun resp. d'ina sistida da l'inventarisaziun", acceptond in stop temporar da l'inventarisaziun (pausa).

- *Incumbensa parziala 3*: I ston vegnir prendidas las mesiras necessarias per che l'inventarisaziun sviluppa per propi in effect exclusivamain a l'intern da l'uffizi (art. 6 al. 1 LNPGR) e per che las proprietarias ed ils proprietaris dals bains immobigliars na vegnian betg gia confruntads tar l'inventarisaziun cun restricziuns, avant ch'igl è decidì en moda giuridicamain lianta davart l'inscripziun d'in object inventarisà en l'urden fundamental.

En quai che concerna l'effect exclusivamain a l'intern da l'uffizi è la formulaziun da l'art. 6 al. 1 LNPGR clera e na sto betg vegnir adattada giuridicamain. En la comunicaziun da l'effect exclusivamain a l'intern da l'uffizi envers las autoritads communalas vegn la Tgira chantunala da monuments a precisar l'execuziun cun accentuar l'effect exclusivamain a l'intern da l'uffizi envers las vischnancas.

2. Adattaziuns da la LNPGR

Il cuntegn da questa revisiun parziala vegn pia furmà unicamain da la realisaziun da l'incumbensa Bigliel concernent l'inventari da la Tgira da monuments: infurmaziun a las proprietarias ed als proprietaris da bains immobigliars ch'il Cussegl grond ha acceptà. E concretamain mo la terza incumbensa parziala, tenor la quala duai vegnir concedida a las proprietarias ed als proprietaris da bains immobigliars pertutgads la pussaivladad da far protesta cunter l'inscripziun da lur object en l'inventari chantunal dals edifizis.

Sco gia menziunà qua survart vegn stgaffì in nov art. 5a cun la marginala "Pussaivladad da far protesta cunter l'inventari chantunal dals edifizis". En l'al. 1 dal nov art. 5a vegni reglà che las proprietarias ed ils proprietaris da bains immobigliars pertutgads possian far protesta en scrit e cun motivaziun durant l'exposiziun publica. Tenor l'al. 2 decida il post spezialisà, numnadamain l'Uffizi da cultura, davart l'inscripziun d'in object en l'inventari chantunal dals edifizis. Sco cumplettaziun vegn l'art. 42 al. 2 LNPGR agiuntà cun la frasa parziala ch'i po vegnir fatg recurs tar la Dretgira administrativa cunter disposiziuns dal post spezialisà che *stattan en connex cun l'inscripziun d'in object en l'inventari chantunal dals edifizis*.

3. Adattaziuns da la ONPGR

3.1. Incumbensa parziala 2 da l'incumbensa Bigliel: integraziun da las autoritads communalas

L'ordinaziun duai vegnir adattada en quel senn che las autoritads communalas survegnan la pussaivladad da sa participar a l'inspecziun en il rom da l'elavuraziun da l'inventari dals edifizis. L'art. 14 ONPGR vegn cumplettà sco suonda:

Il post spezialisà orientescha la vischnanca da staziunament al cumenzament da l'elavuraziun u da l'actualisaziun da l'inventari chantunal dals edifizis – inditgond las basas da giudicament – davart l'introducziun dal process d'inventarisaziun e dat a la vischnanca la pussaivladad da preschentar ulteriurs documents. Sch'i vegn fatga ina inspeziun dal lieu, da la grupp d'edifizis u d'edifizis singuls, sto la vischnanca survegnir la pussaivladad da sa participar a questa inspeziun.

3.2. Incumbensa parziala 1 da l'incumbensa Crameri: adattaziun dals criteris d'admissiun

En quai che concerna l'inscripziun d'objects en l'inventari chantunal dals edifizis ston ils criteris ch'èn actualmain definids en l'art. 4 al. 2 LNPGR, vegnir concretisads sin il stgalim da l'ordinaziun. En cumplettaziun da quests criteris duain vegnir normads criteris specifics per l'inventari dals edifizis en la revisiun da l'art. 14 ONPGR. L'art. 14 ONPGR vegn a sa preschentar sco suonda:

En applicaziun da l'art. 4 al. 2 LNPGR e dals criteris che vegnan numnads là vegnan enumerads ils suandants criteris per concretisar l'inscripziun d'objects en l'inventari chantunal dals edifizis:

- impurtanza per la caratteristica dal lieu, q.v.d. en spezial l'impurtanza da la situaziun, da la posiziun e dal volumen;
- impurtanza istorica, q.v.d. en spezial la valur da regurdientscha areguard eveniments u personas istoricas u culturalas ubain areguard la relevanza socio-istorica;
- impurtanza architectonica, q.v.d. en spezial la valur tipologica u la valur per l'istorgia da l'architectura u per l'art architectonic, auturas ed auturs;
- substantza istorica impurtanta, q.v.d. en spezial la part da la substantza architectonica istorica e parts istoricamain preziusas da l'edifizis;
- conturns characteristics, q.v.d. en spezial la furnaziun preziusa dals conturns sco ierts, clasiras e spazis exteriurs en connex cun in edifiziu u cun ina grupp d'edifizis.

Sco minimum ston esser ademplids trais da quests criteris, per ch'in object vegnia inscrit en l'inventari chantunal dals edifizis.

4. Consequenzas da la revisiun

4.1. Consequenzas persunalas

La revisiun parziala da la LNPGR n'ha naginas consequenzas persunalas directas per il chantun e per las vischnancas. Sche las pussaivladads da far protesta vegnan però duvradas fermamain, chaschuna quai dapli lavur per il post spezialisà cumpetent, en quest

cas per l'Uffizi da cultura, ed en l'execuziun per la Tgira da monuments sco partiziun da tal. Sch'i vegn – ultra da quai – er anc fatg recurs tar la Dretgira administrativa cunter la decisiun d'inscripziun d'objects en l'inventari dals edifizis da l'uffizi competent, vegn augmentada – ultra da la chargia supplementara tar las dretgiras – er la lavur supplementara tar il post spezialisà competent sco er tar la vischnanca da staziunament.

4.2. Consequenzas finanzialas

Da la revisiun parziala da la LNPGR na stoi betg vegnir fatg quint cun consequenzas finanzialas directas per il chantun e per las vischnancas. Sco descrit en la cifra 4.1. qua survart pon resultar custs supplementars posteriurs sin differentes stgalims.

5. Plan da termins

En il Cussegl grond è previsa la debatta davart il project per la sessiun da zercladur 2022. Igl è previs da metter en vigur la revisiun parziala da la LNPGR il 1. da schaner 2023. La revisiun parziala da la ONPGR duai entrar en vigur il medem mument sco quella da la LNPGR.